

Remissvar gällande betänkandet Ansvar och oberoende – public service i oroliga tider

Högskolan har hanterat remissen som en så kallad expertremiss och gett ämnesexperter möjlighet att utifrån sina discipliner lämna synpunkter på utredningen.

Sammanfattning

- Det svenska samhällets förändringar medför att public service får en allt viktigare roll som oberoende informationsbärare i vår samtid och de kommande åren.
- Internationellt sett har krig och antidemokratiska krafter medfört att publiken får allt svårare att navigera i nyhetsflödet. Här är public service en viktig kvalitativ motkraft.
- Det finns inte några forskningsmässiga belägg för att publikens användning av public service har negativa effekter för kommersiella medier. Därför anser vi att public service inte bör begränsas i användningen av sociala medieplattformar eller användning av text i sina digitala kanaler.
- Utredningen betonar vikten av ett starkt och oberoende public service, vilket är mycket bra. Men samtidigt föreslår utredningen att medelstillelningen skärs ner genom otillräcklig kompensation för inflation. Detta gör det svårare att upprätthålla ett starkt och oberoende public service, bland annat med tanke på de stora teknikinvesteringar som krävs de kommande åren.

Public service blir allt viktigare när journalistiken utmanas

De senaste 15 åren har det svenska medielandskapet förändrats i grunden. Stora sociala medieplattformar har fått en allt viktigare roll i informationsflödet, särskilt för de yngre åldersgrupperna. Införandet och användningen av artificiell intelligens (AI) i samhället påverkar också medielandskapet på djupet, bland annat genom förändrade arbetsprocesser där hela yrkesgrupper försvinner, samt ökade risker för deepfake och spridning av desinformation (Peña-Fernández et al. 2023 m fl). Samtidigt har en stor del av reklamintäkterna för de kommersiella medierna försvunnit – sedan 2008 har de tappat två tredjedelar av sina annonsintäkter (Henckel & Thor i Mediestudiers årsbok, 2023). Sammantaget har detta resulterat i nedskurna och stängda redaktioner, tunnare innehåll och färre journalister.

Omvärldens förändringar har också påverkat journalistiken. Kriget i Ukraina och Mellanöstern och demokratins tillbakagång i många länder ökar mängden desinformation och påverkan på alla typer av medieplattformar. Studier av nyhetsflödet från kriget i Ukraina visar hur sociala medier och traditionella medier flätas samman i informationsflödet och det blir allt svårare för publiken att veta vilka nyheter som går att lita på (Nygren & Widholm 2024).

Public service har under denna tid fått en allt viktigare roll som en kvalitativ motkraft som har kunnat behålla och utveckla sitt innehåll. Public service når breda grupper i samhället med såväl nyheter som underhållning och kultur. Public service har också ett brett förtroende hos publiken, något som är tydligt i de årliga SOM-undersökningarna. Förtroendet är stort hos de allra flesta grupper i samhället, även bland dem som röstar på partierna till höger. Det är enbart bland Sverigedemokraternas väljare som det är mindre än 40 procent som har stort förtroende för public service. Men detta är en väljargrupp som sticker ut genom ett lägre förtroende för alla samhällsliga institutioner och hur denna mindre grupps låga förtroende ska tolkas är omstritt (SOM-institutet 2023).

Public service har således blivit allt viktigare de senaste 15 åren för att överbrygga informationsklyftor och för att öka den sociala sammanhållningen i landet. Därför anser vi att det är viktigt och bra att utredningen betonar ett brett och mångsidigt public service även den kommande tillståndsperioden, 2026–2033. Utredningen betonar ”vikten av att programverksamheten ska utövas opartiskt och sakligt och med beaktande av en vidsträckt yttrandefrihet och informationsfrihet” (s. 23). Det anser vi är positivt eftersom ett brett och starkt public service är nödvändigt för att behålla legitimitet och förtroende hos publiken.

Med detta sagt innehåller utredningen flera motsägelser på områden där konkreta förslag går emot beskrivningen av medieutvecklingen. Här följer några motsägelser som vi har identifierat och vill kommentera. För det första betonar utredningen en teknikneutral reglering av public serviceuppdraget (s. 121). Samtidigt föreslår utredningen ytterligare begränsningar i hur public service ska kunna använda sociala medieplattformar i sitt arbete. Dessa begränsningar kommer att göra det svårare att nå ut till särskilt den yngre publiken som har sin medieanvändning på sociala medier. Public service behöver tvärtom en ökad närvaro på sociala medieplattformar för att vara relevant för hela publiken.

Utredningen vill även begränsa användningen av text i public service digitala kanaler, detta efter kritik från Tidningsutgivarna som betraktar det som konkurrens (s. 257). Utredningen anser att ”huvuddelen av företagets resurser och kapacitet ska läggas på ljudet respektive den rörliga bilden” samt att ”användningen av text i SR:s och SVT:s nyhetsverksamhet bör ske med en hög medvetenhet om och med hänsynstagande till kvalitativa nyhetsmediers konkurrensförutsättningar. Kommittén föreslår därutöver att det ska ställas krav på SR och SVT att årligen redovisa hur de använder text i sin nyhetsverksamhet.” Vi vill dock framhålla att det inte finns några forskningsmässiga belägg för att publikens användning av public service har negativa effekter för kommersiella medier. Tvärtom finns det ett positivt samband mellan användningen av kommersiella nyhetsmedier och public service, där båda gynnar varandra. Att begränsa vilka uttrycksformer som public service får använda är knappast teknikneutralt (Norbäck & Ohlsson 2022).

Utredningen betonar i många skrivningar att public service är oberoende och att förtroendet bygger på oberoendet från statlig styrning. Samtidigt föreslår utredningen att nya studier ska göras med detaljerad styrning av frågor runt opartiskhet och användning av text i utbudet (s. 337). Att staten vill satsa mer resurser på forskning om public service är naturligtvis bra. Men det är inte bra för vare sig forskningens oberoende och trovärdighet eller för public service oberoende om denna forskning är detaljstyrd av politiker. Det vore i så fall bättre om man gav till exempel Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en riktad utlysning mot forskning om public service, med insikten om att ambitiös forskning som ger kunskap om svåra frågor kräver mycket forskning och stora anslag.

Ytterligare en motsättning är att utredningen pekar på vikten av bevakning av svagt bevakade geografiska områden och ämnesområden, men föreslår samtidigt att de senaste årens satsning på att förstärka denna bevakning inte ska fortsätta (s. 225). Svagt bevakade områden är inte bara glesbygder utan också storstädernas förortsområden som har en mycket begränsad lokaljournalistik. Att fortsätta förstärka denna typ av lokaljournalistik är ett sätt att få samhället att hålla ihop.

Vidare innehåller utredningen förslag som stärker public service förankring i samhället, till exempel att produktionsmarknaden ska gynnas i hela landet och att public service ska bidra till utveckling av svensk filmproduktion. Det är väl i linje med tanken om den teknikneutrala regleringen att Granskningsnämnden ska kunna granska innehåll i alla de kanaler och plattformar som public service använder.

Utredningen betonar att public service blir viktigare i oroliga tider, särskilt för att motverka desinformation, både genom att public service står för en trovärdig nyhetsförmedling och genom det stora förtroende som public service har hos publiken. Vi instämmer i detta och vill tillägga att framväxten av en "information disorder", som de amerikanska forskarna Bennett och Livingstone (2018) formulerat det, gör public service ännu viktigare i vår samtid och de kommande åren. Bennett och Livingstone pekar på att samtidigt som klyftorna i samhället växer och misstron mot samhällets institutioner och de traditionella medierna ökar, så har det för antidemokratiska krafter blivit allt lättare i det nya medielandskapet att hitta medier, kanaler och innehåll som förstärker denna misstro.

I Sverige är denna utveckling ännu inte lika stark som i USA, och en orsak till detta är de starka public servicemedierna med så stort förtroende i breda grupper i samhället. Om public service får en teknikneutral reglering som utredningen är inne på, så kan det betyda att denna motvikt mot desinformation och "disorder" blir starkare på olika plattformar. Men det kräver att man inte samtidigt inför begränsningar för vissa uttrycksformer eller kanaler som exempelvis sociala medier.

När det gäller utredningens förslag på medelstildelning de kommande åren, är vi tveksamma. Kommittén föreslår att medelstildelningen till respektive företag för 2026 ska höjas med 3 procent utifrån 2025 års tilldelning. Medelstildelningen ska därefter höjas med 2 procent per år 2027–2030 och med 1 procent per år 2031–2033. Med tanke på de teknikinvesteringar som krävs de kommande åren i ett medielandskap under stor förändring, inte minst på grund av den ökande användningen av AI och andra omvälvande teknologier, anser vi att medelstildelningen är för låg i utredningens förslag.

Sammanfattningsvis har vi svårt att förstå hur utredningen får ihop sina försäkringar om vikten av ett starkt och robust public service med förslaget att gradvis sänka finansieringen. Utredningen pekar på möjligheter till effektivisering, men sammantaget pekar medieutvecklingen på att det i framtiden krävs ett ännu starkare public service som blir det kitt som håller ihop samhället i en tid av ökande "information disorder". Det är mycket svårt att uppnå detta mål med minskade anslag.

Gunnar Nygren, Professor emeritus, Journalistik

Malin Picha Edwardsson, Fil dr, Lektor, Journalistik

Fredrik Stiernstedt, Professor, Medie- och kommunikationsvetenskap

Referenser

Bennet, W. L. & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, Vol 33(2) s 122–139.

Henckel, P. & Thor, M. (2023). Dramatiskt fall i annonsförsäljningen. I *Mediestudiers årsbok 2023*. Stockholm: Institutet för Mediestudier.

Norbäck, M. & Ohlsson, J. (2022). Är public service ett hot mot dagspressens digitala affärsmodell? I Bjerling, J. (red) *Public service – En svensk kunskapsöversikt*. Göteborg: Nordicom.

Nygren, G. & Widholm, A. (2024). *Ukraina och informationskrigets nya vägar. Sociala medier, krigsrapportering och desinformation*. Huddinge: Södertörns högskola och MSB. Tillgänglig på: <https://www.msb.se/sv/publikationer/ukraina-och-informationskrigets-nya-vagar--sociala-medier-krigsrapportering-och-desinformation/>

Peña-Fernández, S., Meso-Ayerdi, K., Larrondo-Ureta, A., & Díaz-Noci, J. (2023). Without journalists, there is no journalism: The social dimension of generative artificial intelligence in the media. *El Profesional de La Información*, e320227. <https://doi.org/10.3145/epi.2023.mar.27>

SOM-institutet. (2023). *Svenska förtroendetrender 1986–2022*. Göteborg: Göteborgs universitet.